

A FADRUSZ VILLA TÖRTÉNETE

*- Fadrusz János élete, munkássága és a Naphegyen
állt villájának története -*

*Fadrusz János műterem villája,
Budapest. I., Lisznyai utca 7.*

Az összeállítás internetes források szerkesztett szemelvénygy jteménye.

Készítette Dittrichné Vajtai Zsuzsánna 2013.

EL SZÓ

A Fadrusz villa története megírásának apropóját Baliga Kornél belső építész internetre feltett „Rombolások Tabán II” c. régi Tabán-i képei adták. A képek helyének beazonosítását a képeket nézegetőkre bízta. Mivel, mint tősgyökeres Naphegy-i lakos régóta foglalkozom a Krisztinaváros és a Naphegy történetével, fotóival, megpróbáltam beazonosítani a képeket. Egy – két kivétellel sikerült is. Az egyik kép bal felső sarkában felismertem a Fadrusz villát és ezt a megfigyelés mellé be is írtam.

Megfigyelésem bejegyzése után Baliga Kornél megjegyzésében megkérdezte, hol volt a Fadrusz ház, van-e belőle valami. Ekkor kezdtem keresgélni az interneten a villa történetével és tulajdonosával kapcsolatos adatokat. A villát már ismertem a korábban „Budapest F. város I. kerületének története írásban és képekben” c. – szintén f. leginternetes források felhasználásával készült – összeállításom kapcsán.

Az összeállításommal nem elvesztett történeti dolgozatot kívántam készíteni, hanem a szintén régi dolgok iránt érdeklődők számára, akik esetleg időhiány miatt nem tudják felkeresni azokat az internetes oldalakat, ahol ezeket megtalálják.

Az összeállításban Fadrusz János élete, munkássága is megismerhető, valamint az alkotásairól készült fotók, melyek nagy részét a villa műterem részében alkotta.

Az egyes adatok, fotók forrásai megjelölésre kerültek, ahol szükséges volt, a közlésre való engedélyt beszereztem.

Dné.V.Zs,

I., Fadrusz János életrajza

/forrás: turul.info/turul/tuhutumemlekmu/

Fadrusz János (Pozsony, 1858. szept. 2. – Bp., 1903. okt. 26.): szobrász. Zsellércsaládból származott. Négy elemi és két reálisk.-i osztályt végzett Pozsonyban, majd lakatosinas lett. Felszabadulásakor díszkaputervével aranyérmet nyert, faragványai pedig általános elismerést keltettek. Így került 1875-ben a zayugróci fafaragó intézetbe. Prágában katonáskodása alatt (1879–83) megismerkedett a neves cseh szobrásszal, Myslbekkel. Hazatérve sikeresen próbálkozott a porcelánfestéssel és a szobrászattal is. Gipszből faragott Ahasverus-fejére felfigyeltek, és számos támogatóra talált. 1886-ban ösztöndíjjal a bécsi neobarokk szobrász, Tilgner helyébe került, majd az ottani ak.-án Hellmer növendéke lett. Az iskolai feladványok mellett számos portrét készített (Scomparini Cézár, 1886, Pozsony; Naiszidler Károly, 1889; Ortway Tivadarné, 1888, Pozsony, stb.). Nevét Bécsben 1892-ben mintázott Feszülete (MNG-ben található) tette országosan ismertté. Első nagymegbízatása az azóta elpusztult pozsonyi Mária Terézia lovas szobor elkészítése volt (1892–96). 1894-ben Mátyás király lovas szobrának tervével első díjat nyert, a művet 1902-ben leplezték le Kolozsvárott. 1893-ban készítette két allegorikus szobrát az Igazságügyi Palota, a mai MNG épületére. További jelentősebb munkái: Wenckheim Béla lovas szobra (Kisbér, 1901); Wesselényi-szobor (Zilah, 1902); Tuhutum-émlék (Zilah, 1902); Tisza Lajos-szobor (leleplezték 1904-ben, Szeged). A budai várpalota épületére két Atlasz-figurát (1897) és két kapuőr-orszlánt (1901–02) mintázott. Ismert műve Toldi a farkasokkal (1902, MNG-ben található). Az Erzsébet-émlék pályázatain sikertelenül vett részt. A kor hamis, patetikus külső ségeket hangsúlyozó emlékműveivel ellentétben alkotásai monumentálisak, a szobrászat klasszikus tradícióját őrzik. Több műve található az MNG-ben. – Irod. Lázár Béla: F. J. élete és művészete (Bp., 1923); Henszlmann Lilla: F. J. élete és művészete levelei tükrében (Szabad Műv. 1953. 6. sz.); Soós Gyula: F. J. (Bp., 1961.)

/forrás: mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03975/04031.htm/

II., Fadrusz János bemutatása

„Ebben a politikus országban, ahol mindenki töri a fejét, hogy egy-egy gondolattal segítsen a minisztereken - ebben az országban félelmetes versenytársuk akadt Wekerle, Szilágyi és Hieroeymi uraknak. Ez a versenytársuk: Fadrusz, a Mátyás szobor pályázat nyertese, akivel éppen annyit foglalkoznak most itt, mint a miniszter urakkal. Mindenki szeretne valamit róla tudni. Idegen hangzású a neve. Idegen szerzet-e? Fiatal-e? Öreg-e? Katona-e? Fadrusz jött, győzött és elment. Alig egy-két ember látta. Teli pedig dicsérettel a levegő. Szobrász pályatársai a legáradozóbb dicsérettel szólnak róla: mérték fel a mondatokban magasztalják. Mindenki beszél róla, s senki sem tud róla... Fadrusz nem idegen szerzet. Erősen magyar legény, Pozsonyba nevelkedett s ezért kissé idegen akcentussal beszél, de kifejezésben, érzésben erősen jó magyar ember, s ha nem félnék az oláhoktól, azt írnám: ismos sovenista magyar (így!). Ez a Fadrusz fiatal ember. Vagy 34-35 esztendő s ismos bikafejű ember. Szálas, vállas férfiú, kissé nehézkes járásban, gesztusaiban, s táncmester semmiképp nem lehetett volna belőle, huszár generális bizonyosan inkább. Táncmester már csak azért sem lehetett volna, mert 30 éves koráig egyébbel volt elfoglalva. Addig lakatos legény volt!. Lakatos! tisztelt elöljáró gentrység. Ez az úr vasat vert 30 éves korában! Valószínűleg jól verte. Látszik is rajta. Jól megizmosodott, s olyan lett a karja, hogy a karjaival Athlasznak ülhett volna mintául ki, a tenyerén a földgolyóbist fogva... Beszéde nem valami nyájas és pallérozott. De hát, Szilágyi Dezső se tud, s mégis szerelmes belé a szabadelvű párt. Ez a Fadrusz Hellmernek a tanítványa volt Bécsben.Fadrusz még fiatalember. A Mátyás szobra mintája impozáns, csodálatos alkotás. Formái és mellékalakjaiban egészen új, eredeti, és megkapó. Ez a fiatal magyar mester új ösvényt ver a szobrászatban. Meghódította mintájával a mértékletes (köztük Zala, Strobl) a kritikusokat, a közönséget. Mindenki róla beszél, és magasztalják. Mindenki nagy dolgokat vár el tőle. Asszonyok eredetisége, professzorok tudása, szobrászok ihlettsége felől beszélnek elragadtatva. A magyarok Istene jó kedvében teremtette nekünk. Tartsa is meg díszül nekünk. Fadrusz két nap óta Kolozsváron időzik. Ma elvitte a Mátyás-szobor mintáját a Technikai Iparmúzeum helyiségébe, s pakoltatja a pompás munkát, hogy Budapestre szállítsa, s ott nagyba mintázza. Fadrusz Budán nagy méretű termet kell építsen, hogy a nagyméretű szobrot elkészítse. A méretes a főváros budai oldalán emeltetik, Pákey Lajos építőmérnök tervei szerint.”

/forrás:

412. 1894. június 9./132. sz. Erdélyi Híradó.

Sz-g.-: Fadrusz Jánosról. (Az Erdélyi Híradó eredeti tárcája).

413. 1894. június 12./134. sz. Erdélyi Híradó./

III., Fadrusz János villájának története

A budai villa.

Fadrusz villa Naphegy utca felőli oldala a Budai Vár felé

/forrás: oroksefigyelo.blog.hu/

Részletek Pásztohy Júlia, Pákei Lajos Fadrusz János m. termes villája c. tanulmányából

„Valószínűleg ezen események folytán lép először kapcsolatba Fadrusz János az építész Pákeivel, hogy később aztán munkatársi viszonyukból mély barátság születhessen. Pákei vállalja el ugyanis a Mátyás szobor architektúrális talapzatának megtervezését. A monumentális emlékmű kivitelezéséhez korszerű terem is szükségeltetik, melynek megtervezését szintén Pákei vállalja el.¹ Nem csak egy egyszerű teremről van szó: Fadrusz családi fészeknek szánta az épült villát. A pozsonyi Mária Terézia emlékmű és a nemrég megnyert Mátyás szobor kivitelezésére való megbízása után úgy érzi, hogy mostmár nyugodt lélekkel kérheti meg szerelmét, Deréky Anna kezét. Kedvesét, aki hozzá hasonlóan a képzőművészetek iránt érdeklődött, 1894 június 31.-én jegyezte el. Hamarosan elnyeri a takarékpénztár támogatását, így már semmi sem állhatott egy m. termes villa építtetésének útjába, melyet a budai Naphegy déli oldalán kívánt felépíttetni. Pákei hozzá is lát a tervezésnek. Az 1895. május 15-ei keltezésű tervek már a végleges változat látványterveit jelentik, a kivitelezést Pákei Chung Rezső épít. mesterre bízta. A villa 1896 januárjára készül el.

A villa tervezése

Pákei 1895. május 15.-ei datálású tervei már egy kiforrott koncepcióról adnak tanúbizonyságot, a későbbiekben, valamint a kivitelezés során már nem történnek nagyobb változtatások.

A Naphegy utca felőli, reprezentatív főhomlokzat vízszintes tagolású, a két szélső axis valójában sokkal hátrébb fekvő, a m. terem épülettömbjéhez csatlakozik, melyet kis félgömbkúp alakú hangsúlyoznak. A középső szimmetriatengely szintén hangsúlyozva van, a földszinten veranda található, mely az első szinten egy balkonban folytatódik tovább, hogy aztán a ballusztrádókkal képzett attika szintre a figyelem az összképet domináló tamburos félgömbkúp alakú terelődjön. A földszintet és az első emeletet profilozott övpárkány választja el egymástól, a háromrészes koronázópárkányt arhitráv, fríz és gyöngysorral képzett geiszon tagolja.

Az alacsony talapzatra helyezett földszint öttengelyes. A két szélső lizéna toszkán pilaszterei egy-egy toszkán pillérekkel tagolt, félköríves aediculás falfülkét keretelnek, melyekbe az építész antikizáló szoboralakokat álmódott meg. A lizénák oldalsó pilasztereit timpanonnal képzett övpárkány és a félgömbkúp alakú zárják le. A földszinten öt egyeneszáródású, profilozott ablak található, melyek elrendezésének a kis- és nagyméretű ablakok váltakozása szolgál ritmust. A szimmetriatengelyben lépcső sor vezet a klasszikus kiképzésű bejáratú ajtóhoz, a verandát négy toszkán oszlop keretezi.

Az első szint a földszint kiképzéséhez képest csupán háromtengelyes, viszont díszesebb megoldással rendelkezik. A két szélső ablak toszkán pilaszterekkel elválasztott kettős kapcsolt ablak, melyek profilozott, egyeneszáródású szemöldökpárkányokban végződnek. A középső axisban található a balkon háromosztatú, félköríves üvegajtaja, melyet toszkán pilaszterek tagolnak. Az előreugró, timpanonnal kiképzett koronázópárkányt négy római ión oszlop tartja. A félköríves ajtónyílás két oldalán a földszinti aediculás falfülkék köszönnek vissza, melyek egy-egy serleget formázó szobrot öveznek.

¹ Erdélyi Híradó, 1894 június 12/134. sz.

A balluszterekkel és toszkán pillérekkel képzett attika-szintet antik alakokat ábrázoló akrotérionok hangsúlyoznak. A középső szoborcsoport középpontjában egyik kezében fáklyát, másik kezében pedig tollat tartó szárnyas n i alak jelenik meg két kisebb alakkal övezve, melyek közül az egyik egy klasszikus templom tervét tartja kezében. Az emögül kimagasodó cikkelyes félgömbkupola külső leginkább a Brunelleschi tervezte firenzei Santa Maria del Fiore székesegyház kupolájához hasonlítható. A dobott kívülről toszkán pilaszterek övezik, köztük négyzetes kerettel ellátott kerek nyílások váltakoznak. A kupolát koszorúdíszekkel ellátott laterna zárja le.

Egy pillantást vetve az alaprajzra, világossá válik, hogy a Naphegy utca vonalával párhuzamosan elhelyezett téglalap alaprajzú lakótömbből, szándékosan elkülönítve, asszimmetrikusan, megtört szögben csatlakozik a m vész négyzet alaprajzú, monumentális m terme, melyhez kisebb mellékterek², valamint a Fadrusz felesége által használt kism. terem csatlakozik. A m terem és a lakótömb elkülönülése a külső n is megmutatkozik: a lakótömb két oldalán továbbfut a f homlokzat reprezentatívabb tagolása, a kettős kapcsolt alakok az első emeleten, valamint a koronázópárkány akrotérionjai is folytatódnak. Ezzel szemben a m terem vízszintes tagolásában követi a f homlokzat párkányait, viszont már nem a f homlokzaton található kettős ablakokkal folytatódik kiképzése: a földszinten kilencosztatú, egyeneszáródású ablaknyílások, valamint az emeleten nagyméretű, félkörívben végződő hármaskerakok biztosítják az az optimális fényviszonyokat a m terem számára.

A lakótömb klasszikus pompája a belső tereknél is megjelenik. A f bejáraton belépve a koronázópárkány fölött domborműves fríz sorral díszített vestibulumba érünk. Innen két neoreneszánsz ajtó nyílik a kétoldalon levő szobahelyiségekbe. A historizmus városi palotáira jellemzően, az első csarnok kettős, reprezentatív lépcsőkarzatba torkollik, mindezt a kupola nyílásain keresztül szóródó sejtelmes fény világítja meg. A kettős lépcső feljáró közötti térre Pákei egy arhitekturális piederstálra helyezett klasszikus mintájú szobrot tervezett. Az emeletre érve egy három irányba ágazó kis térre juthatunk, mely a további három szobahelyiség, valamint a fürdő fele vezet, ugyanakkor ide torkollik a nagym. terem földszintjéről kiinduló kis, csiga vonalban futó cselédlépcső.

A kivitelezett épület. Következtetések.

Lázár Béla Fadruszról írott életrajzában maradt fenn egy, az elkészült épületről készült fényképfelvétel, melyből kiderül, hogy a kivitelezett épület f homlokzata kissé leegyszerűsödött. A földszinti ablaknyílások kettős kerakok helyére kétosztatú, egyeneszáródású, profilozott szemöldökpárkányos ablakok kerültek, az első szint félköríves kerakok helyét pedig félköríves záródású, egyenes vonalú, profilozott szemöldökpárkányos ablakok vették át. Az akrotérionok sem kerültek kivitelezésre, egyedül a timpanon fölötti, középső szoborcsoport valósult meg. A m terem hatalmas, félköríves hármaskerakait is egyszerbb, egyetlen félkörívben végződő többszortú nyílások váltják fel.

A kisebb változtatások azonban nem változtatnak a villa monumentális jellegén, festői összhatásán. Lázár Béla, bár Fadrusz-monográfiájában nem tesz említést Pákeiről, a naphegyi villáról így nyilatkozik:

„Budán, a Naphegyen, Mátyás király palotája szomszédságában, nagy m termes házát építtetett, magas, kupolás, egyemeletes palazzót, reneszánszos oszlopokon nyugvó erkéllyel (...).”³

² Egy négyzet alakú fülke a modell részére, míg egy másik a requisitorium számára készült.

³ Lázár Béla: *Fadrusz János élete és m. vészete*, Athenaeum, 1923, 81.

A m terem leny göz méreteir l beszélve elég annyit elmondani, hogy Fadrusz itt mintázta meg életnagyságban Mátyás király szobrát. A kolozsvári Erdély Híradó tudósítója nem alaptalanul hüledezik a m terem „szokatlan látványa” miatt, mely szokatlanságát csak növeli az a tény, hogy a m teremben egy kohó és üll is helyet kap.⁴ Nem kérdéses tehát, hogy a m termes villa a kor Magyarországnak egyik legreprezentatívabb példája volt.

Sajnálatos módon, a villa belsejét Fadrusz János tragikusan bekövetkezett korai halála után⁵ belül átépítik, majd, miután a II. világháború során bombatalálat éri, 1945-ben lebontják.⁶

/forrás:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.kmei.ro%2Fsite%2Fjoomla%2Fimages%2Fstories%2Fdolgozatok%2F2011%2FDolgozatok%2FEGA%2FPasztohy%2520Julia.doc&ei=2oKPUC7XIYysOtnugMAG&usg=AFQjCNHABjlyKwcmD1C7k-D2EJvTmDOoaQ&sig2=6PIswVHDMRRH-ohzHJMxNw>

Részlet : Hadik András : M termes villák Pesten és Budán

/forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00025/hadik.html/>

„Az 1890-es évek m vészeti konjunktúrája lehet vé tette nagyobb szabású villák építését is. Különösen a jól keres szobrászok jártak élen ilyen m termes objektumok építésében. Els ként Fadrusz János villáját kell megemlítenünk, amelyet a m vész korai halála után hamarosan átépítettek belül az új tulajdonosok. Az épületet a II. világháború során találat érte és 1945 után lebontották. Terveit, amelyek a Magyar Építészeti Múzeumban található, a m vész barátja és munkatársa, a kolozsvári Pákey Lajos m építész készítette.

A tervek (1895) és a Magyar Építészeti Múzeumban fennmaradt egyetlen fotó arról árulkodnak, hogy az épület Budapest egyik legreprezentatívabb, a kés historizmus jegyében épült m termes villája volt. Az objektum három domináns eleme a téglalap alaprajzú, emeletes lakótömb, a hozzá csatlakozó háromszintes, a második szint felett kupolával fedett, szabályos nyolcszög alaprajzú f lépcs ház és a nagy m terem tömbje, amelynek négyzet alaprajzú második szintjéhez a földszinten kiegészít terek csatlakoznak három oldalról. A lakótömb földszintjén találjuk a pincét az emelettel összeköt "cselédlépcs t" és a három szobát, az emeleten pedig a hálószobát és még

szobát. A kis m terem, amelyet a szobrász felesége, Deréky Anna szobrász, fest és iparm vész (1872-1950) használt, a lakótömbhöz jobb felé csatlakozik átlósan. A lépcs torony és a nagym terem közt csigalépcs visz fel a m terem második szintjén lév

⁴ Erdélyi Híradó, 1896, május 24/147 sz.

⁵ Fadrusz János 1903 október 26.-án elhalálozik.

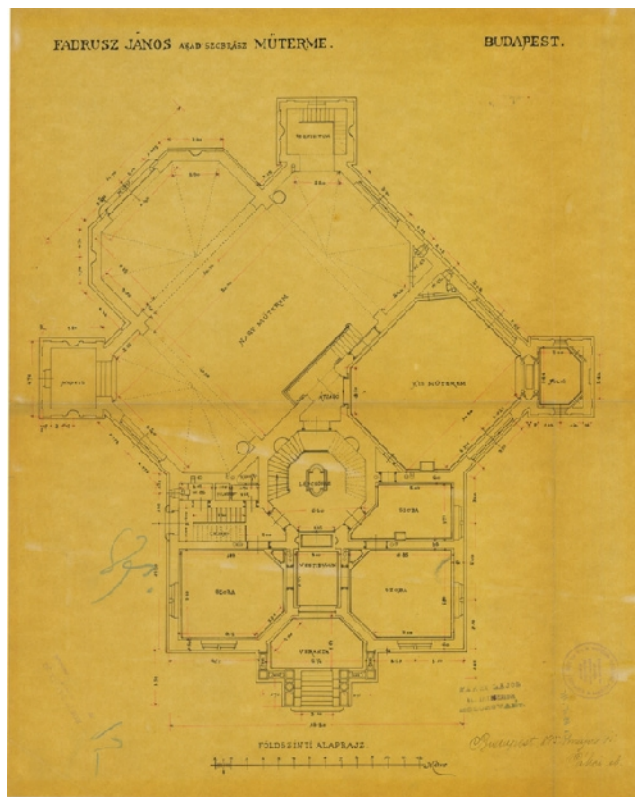
⁶ Hadik András: *Budapesti m termes villák a századfordulón*, Budapest, 110.

loggiára. A nagy m terem hansen hatást tükröz emeleti ablakai is egyszer sődtek az osztások elhagyásával.

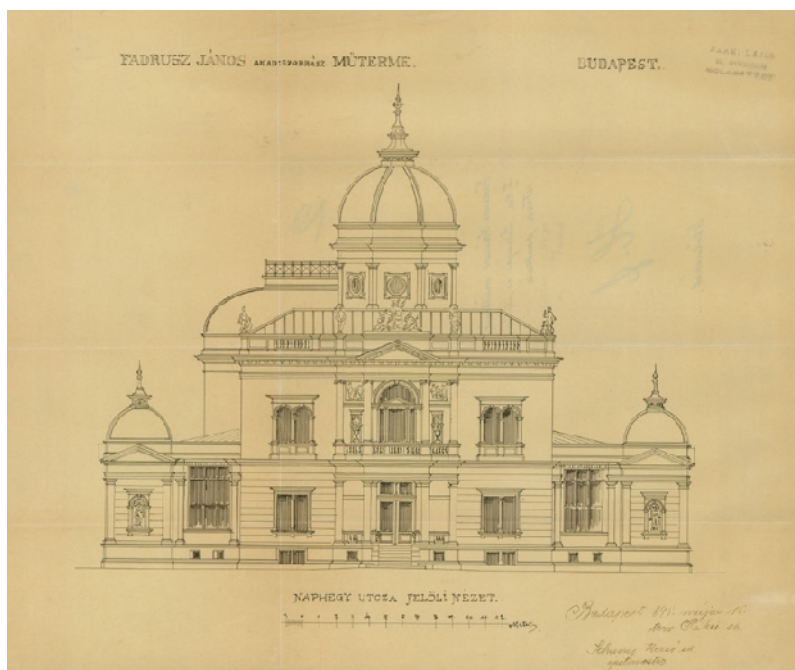
A nagy m teremhez két, kupolával zárt fülke csatlakozik a modell, illetve a rekvizitumok számára, a kis m teremhez pedig egy. Az egész épületegyüttest meghatározza az egyensúlyozás a szimmetria és az aszimmetria közt az alaprajzban, ugyanakkor küls megjelenésében fest i hatás érvényesül. A tervez látható szándéka szerint a küls ben is megjelenik a lakás és a m terem elkülönülése, ugyanakkor a f homlokzat, a vesztibül és f lépcs ház tervezett gazdag szobrászati díszei a reprezentativitást hangsúlyozzák. A fotóból nem vehet ki, hogy elkészültek-e a f homlokzat középrizalitja fölé tervezett szobrászati alkotások, de a f homlokzat két sarkára berajzolt szobrok bizonyosan nem. A f homlokzat a kolozsvári Unitárius Levéltárban található akvarellek tanúsága szerint egyszer sődött: az ikerablakok helyére a földszinten egy-egy egyenes záródású, az emeleten pedig egy-egy félköríves ablak került, és a m teremablakok Hansenre emlékeztet osztásai is elmaradtak. Sajnos, enteri rökr l készült fotókról nincs tudomásunk.

Fadrusz a nagy m teremben készítette el például a kolozsvári Mátyás szobrot, amelyet 1902-ben fejezett be. A m vész 1903. október 26-án elhunyt, az özvegynek pedig el kellett adnia az ingatlant. ,,

Az Építészeti Múzeumban található tervrajzok néhány fotója

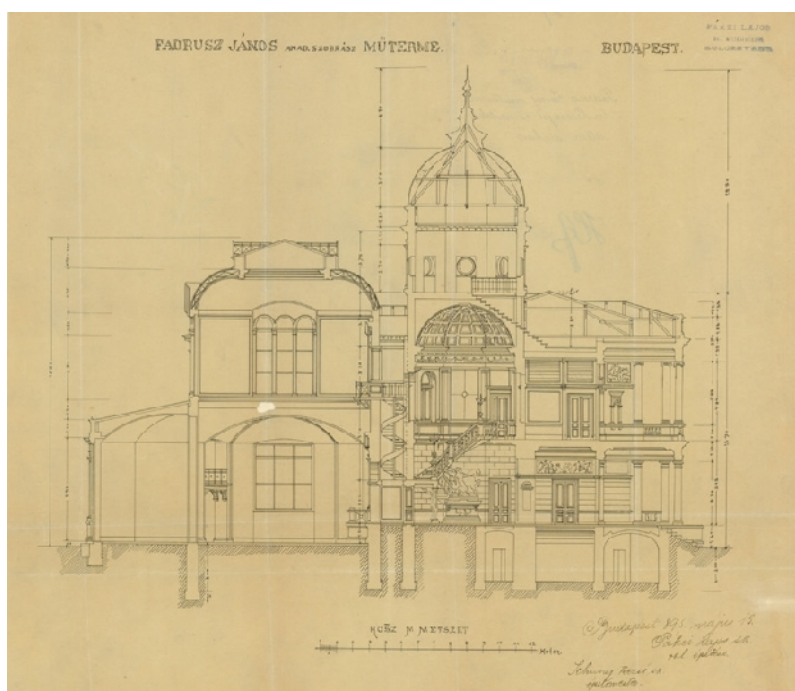

Földszinti alaprajz.

Naphegy utca felőli nézet.

A Naphegy utca párhuzamos a Lisznyai utcával, az utcák ebben az időben még nem voltak teljesen beépítve, így szabadon látható volt az eltte lévő utcából, de az egész Naphegyi látképen is.
/magán megj./

Metszet

Fadrusz János m. terem – villája a „Budapest” felirat alatt.
A látkép a Várból fényképezve, jobbra a Krisztinavárosi
Havas Boldogasszony plébániatemplom látszik.

/forrás: fortepan.hu/_photo/download/fortepan_7040.jpg/

A képen a Budavári Palota lovardája látható, de balra messze kiemelkedve
látható a Naphegyen álló Fadrusz villa. A lovarda épülete el tt pedig a „Lovát fékez
csikós” szobor látható. /ifj. Vastag György alkotása/ /A Vastag család szintén a
Naphegyen a Tigris utca 55-ben lakott m. terem villájukban/
/magán megjegyzés/

Hogy jobban lássuk kiemeltem a villát a fotóból

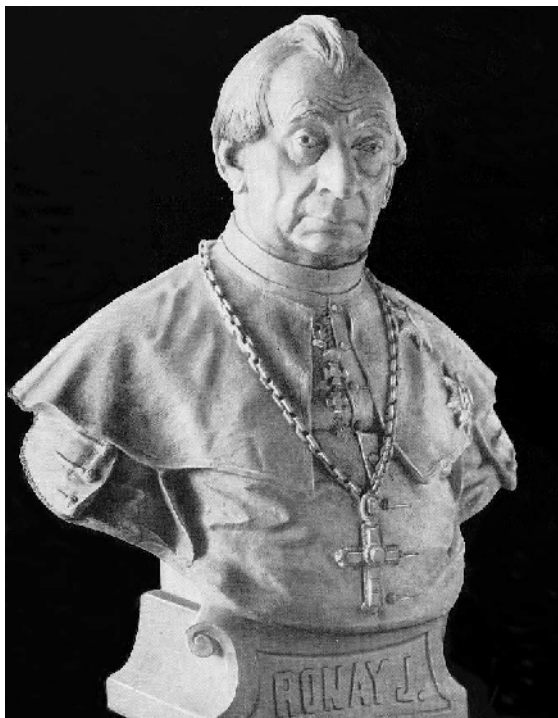

IV., Fadrusz János alkotásai

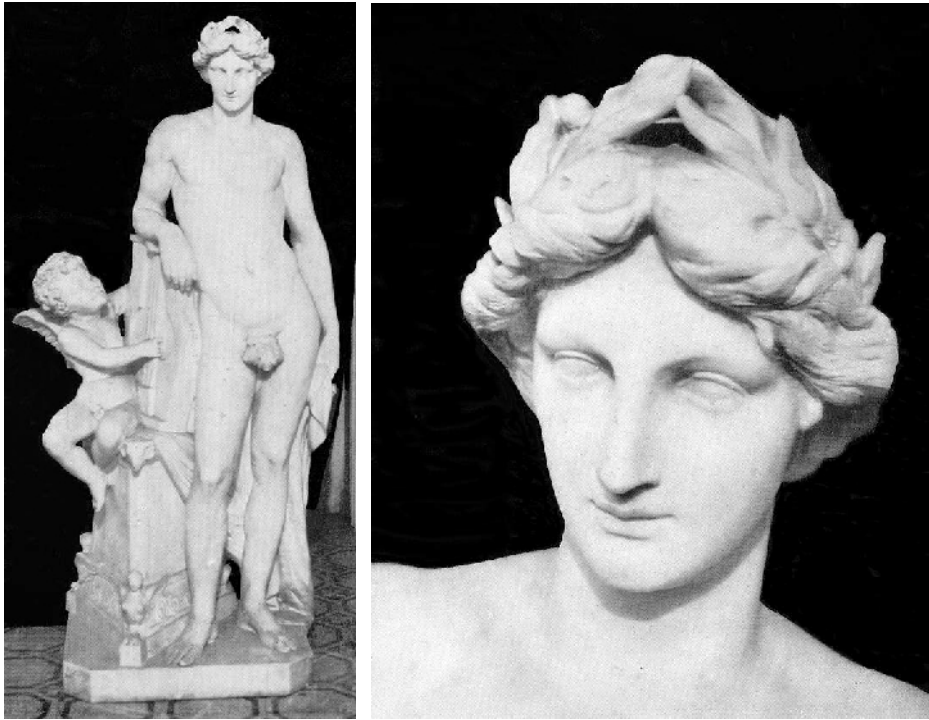
Neiszidler Károly mellszobra 1888. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

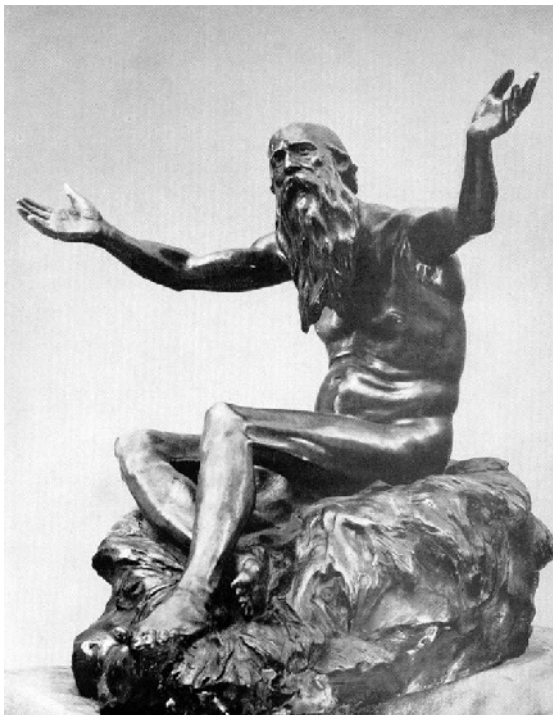
Rónay Jácint mellszobra 1888. Városi Múzeum, Pozsony.

Apolló Ámorral 1891. Városi Múzeum, Pozsony.

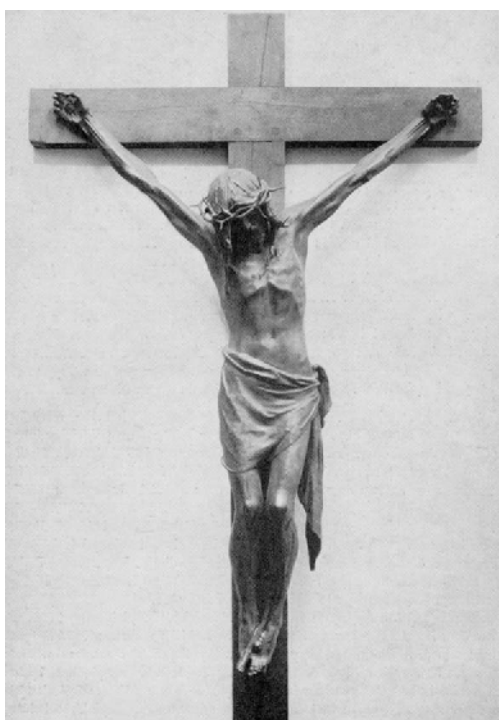
Szegény Lázár 1891. Szlovák Nemzeti Galéria, Pozsony.

Krisztusfej 1892. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

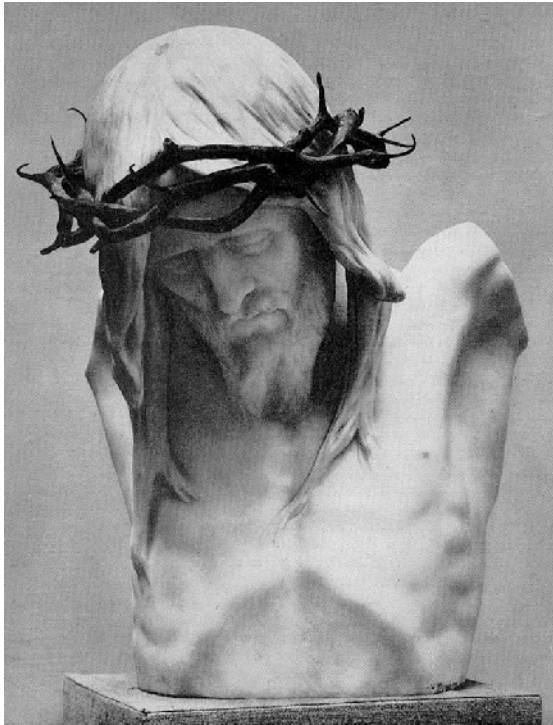
Feszület 1892. Magyar Nemzeti Galéria

Krisztus a keresztfán című alkotása 1891-ben országosan ismertté tette, elnyerte a Bécsi Akadémia első díját, majd a Műcsarnok téli kiállításán a Képzőművészeti Társulat ezerforintos nagydíját.

/forrás: mercuriustour.ro/hu/FADRUSZ-JANOS--a963.html/

Krisztus torzó 1892. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. /letét/

Törvényhozó és Törvényadó (a Budapesti Igazságügyi Palotához) 1893.

Mária Terézia emlékm 1896.

Fadrusz János levele feleségéhez Carrarából a szobor készítésekor:

„Carrara, 1896. aug. 10.

Édes Dráginkóm!

Örülj édes mindenem, mert a szobrunk nagyon szép lesz, majdnem kész már az egész és a hó végével útban lesz minden.

Tegnap éjszaka értem ide, Triskorniaék mind tengeri fürdőben vannak, csak az egy szál Pollina van itt magára hagyva, én tehát megint itt lakom az "Albergo Postában", aminek alapjában örülök (ámbár drágább).

Ma reggel végignézttem a munkálatokat és egészben nagyon megvagyok elégedve, persze egyet-mást át kell dolgoznom, egyszer síteni vagy finomítani, de az mind gyorsan fog menni.

Ami a f , a királynő fejét egészen át kell dolgoznom, hála Istennek, a legtöbb helyen van még hozzávaló anyag rajta.

Mindjárt délután hozzá is fogtam és napestig le nem tettem a vészt és kalapácsot, van is látszatja, mert az orr már kész, száját, halántékot és két orcát pedig megkezdtem, azt hiszem 4 nap múlva kész az egész.

A két mellékalak gyönyörű, a ló is, a királynő ruhája mind, mind nagyszerű hatása lesz. A ló hátsó része is majdnem kész már. Mind kérdeztek utánad. A bányában még mindig csak rólad beszélnek, hogy mit mondtál és mit beszéltél, nagyon üdvözölnek mind, én is átadtam a te üdvözleteidet. Most írok mindjárt kimerítélen Pozsonyba. Csókol ezerszer téged

forrón szeretet Bazsád. „,

/forrás: hu.wikisource.org/wiki/Fadrusz_J%C3%A1nos_h%C3%A1rom_levele/

Pozsony város legszebb emlékműve, melynek a kortársak csodájára jártak, sajnos már nem látható. Nem városrendezési szempontok, nem is politikai döntés távolította el helyéről, hanem a féktelen vandalizmus és a nacionalista gyűlölet. 1921. október 26-27-én az éjszaka leple alatt elvakult csehszlovák légiósok egy csoportja ledöntötte és vasdorongokkal a felismerhetetlenségig darabokra zúzta. Legnagyobb egyben maradt márványdarabjából, a ló törzséből faragták ki a szlovák nacionalista politikus, Tyrš szobrát. Az emlékmű töredékeit a pozsonyi magyarok évekig rejtegették, végül egy részük a budapesti Szépművészeti Múzeumba került. Legjobban a két mellékalak feje maradt meg, a többi töredék szinte felismerhetetlen. Egyes darabjai a 32-es honvédek budapesti szobrának talapzatába kerültek, más részük elkallódott. Ez lett hát a sorsa annak a műnek, mely alkotójának országos hírnevet szerzett, és aki ezután sorozatosan kapta a megbízásokat hasonló művek elkészítésére.

/forrás: hu.wikipedia.org/

Mária Terézia dombormű 1896.

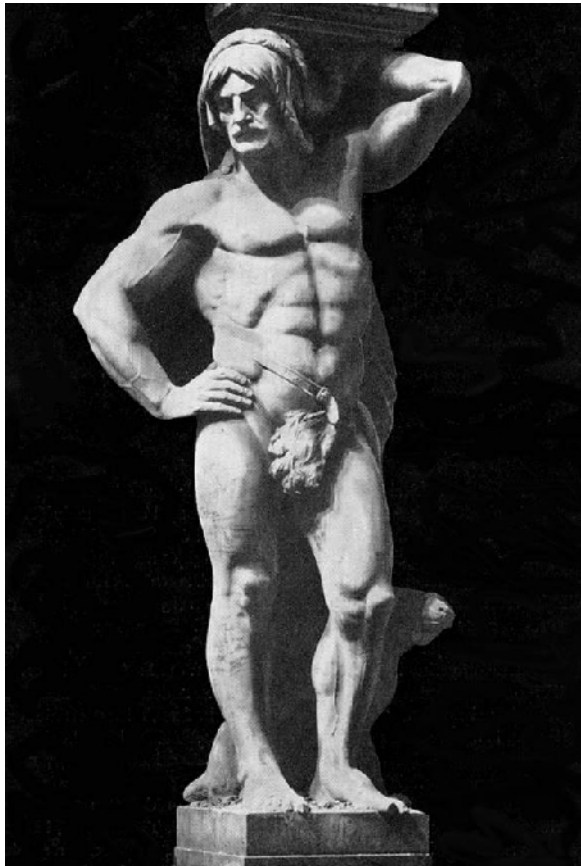
Ferenc József szobra Karánsebes

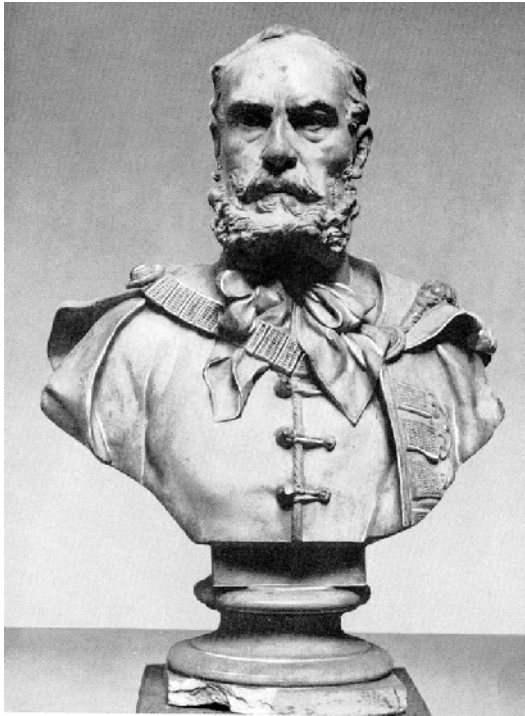
/forrás: kepeslapok.wordpress.com/2013/01/02/karansebes/

Fadrusz János és Rollinger Rezs 1906-ban készült Ferenc József-szobrának talapzatán 1943 óta Dragalina tábornok szobra áll.

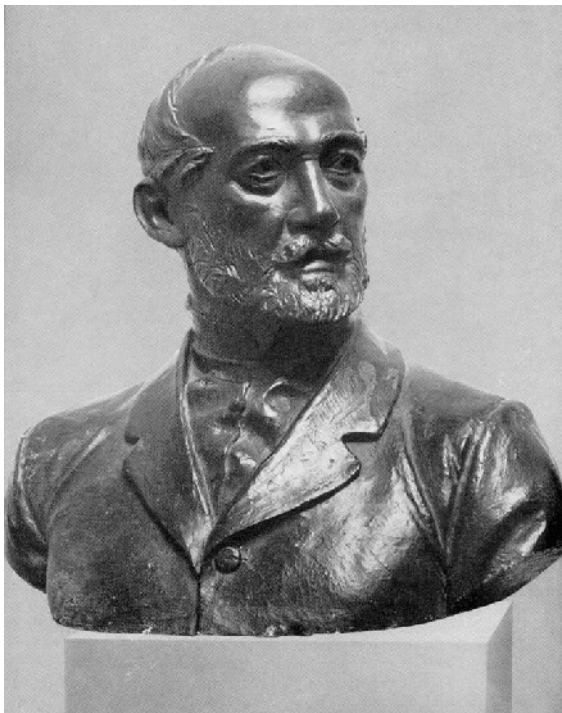
Tehertartó Atlasz, (Budai várpalota) 1897.

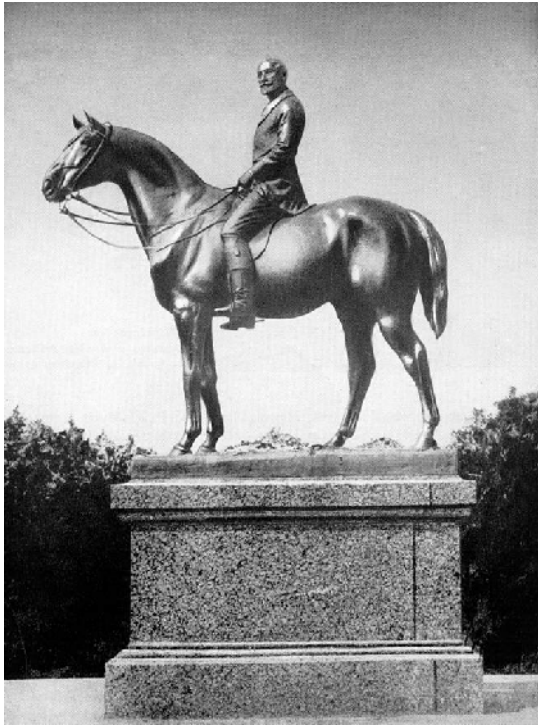
Tisza Lajos mellszobra 1900 körül. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

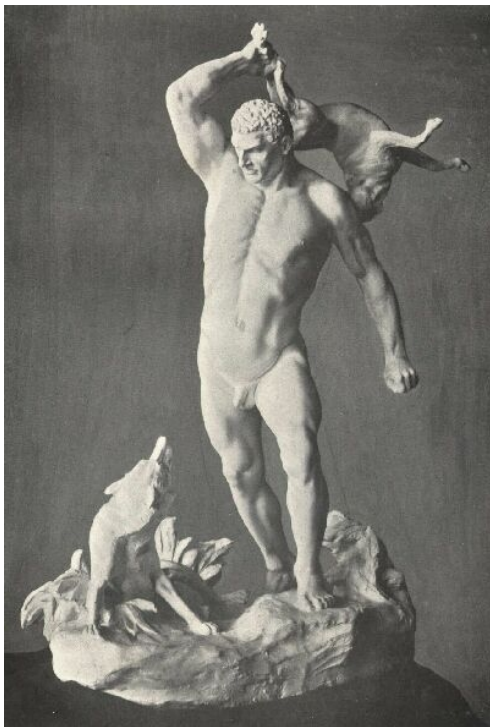
Weckheim Béla mellszobra 1901. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

Weckheim Béla lovasszobra (Kisbér) 1901.

Toldi Miklós a farkasokkal 1902. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

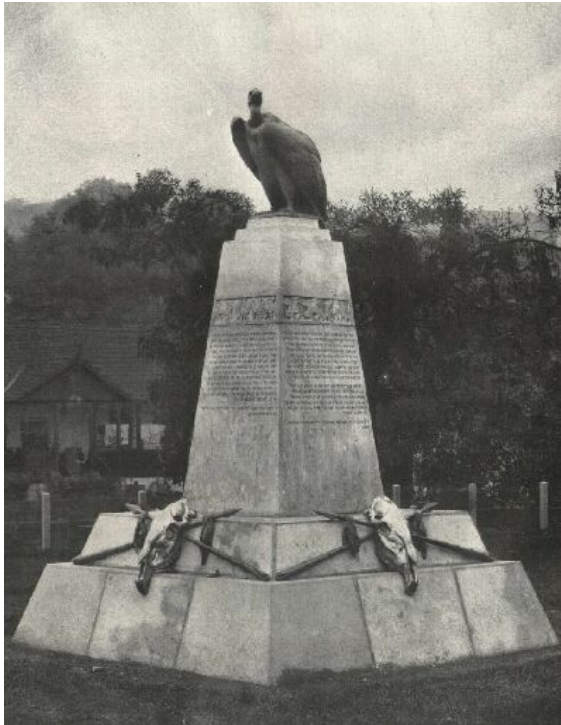
Wesselényi Miklós emlékm (Zilah) 1896-1902

Kapu r z oroszlánok 4 db (Budai várpalota) 1902

Tuhutum emlékm (Zilah) 1902

Tisza Lajos emlékm (Szeged) 1899-1904

Szent László király (Budapest, Szent István bazilika) 1903-1904

/forrás: budapest-foto.hu/Bazilika_Szent_Laszlo_szobor_1.htm/

Liszt Ferenc portréja 1890-es évek. Városi Galéria, Érsekújvár

Mátyás király emlékm 1895-1902.

A talapzatot Pákei Lajos tervezte, aki a Fadrusz villát is.

Megmentett felvételek a kolozsvári Mátyás király emlékm r l

A kolozsvári polgármester a háborús pusztítás el l menekítve juttatta el 1944-ben Budapest polgármesterének az egyedülálló dokumentumokat, amelyek végül is levéltárunk rizetébe kerültek. /bfl/

Mátyás emlékm

Mátyás király alakja az emlékm vön

Mátyás király alakja oldalnézetb 1

Az emlékm talapzatán a magyar címer látható

Kinizsi Pál alakja az emlékművön

Szapolyai János alakja

Báthory István és Szapolyai János alakjai

Magyar Balázs alakja

Magyar Balázs és Kinizsi Pál szobra az emlékművön

/forrás: bfl.archivportal.hu/index.php?action=gallery&category_id=275/

A szobrot 1902 októberében avatták fel fényes ünnepségek közepette. A művészt József főherceg vaskorona renddel tüntette ki, a várostól pedig díszpolgárságot és egyetemi doktori címet kapott. Az alkotás Fadrusz művészetének leghíresebb alkotása, egyben munkásságának csúcspontja.

/forrás: hu.wikipedia.org/

Még felállítás előtt, 1900-ban megnyerte a párizsi világkiállítás nagydíját.

/forrás: mercuriustour.ro/hu/FADRUSZ-JANOS--a963.html/

Mátyás szobor alkotása közben a Lisznyai utcai műteremben

/forrás: epa.oszk.hu/00000/00030/02294/pdf/02294.pdf/

Szintén Mátyás szobor a m teremben.

Mátyás szobor egyik mellékalakja Wenckheim Béla szobra

Vasárnapi újság 44 szám 1903. 50. évf. Balogh B. fényképe

/forrás: epa.oszk.hu/00000/00030/02599/pdf/VU_EPA00030_1903_44.pdf/

További szobrai:

Ahasverus fej 1883

Batka Jánosné mellszobra 1885

Korbayné mellszobra 1885

Lippert Ferenc mellszobra 1885

Bauer Karola mellszobra 1886

Palugyai Jakab mellszobra 1886

Scomparini Cézár mellszobra 1886

Fiatal n mellszobra 1886

Thiard-Laforest József mellszobra 1888

Ortvayné mellszobra 1888

Perseus és Medusa 1890 körül

Oroszlán tanulmány 1901.

Képek forrása: hu.wikipedia.org, hung-art.hu/frames.html?magyar/f/fadrusz/index.html/

V., *Fadrusz János halála*

M vészeti c. folyóirat második évfolyam, 1903. hatodik szám. Szerkesztette Lyka Károly.
Kivonat : Malonyai Dezső emlékezete Fadrusz Jánosra.

Képfaragásunkban a nemzeti m vészeti els , Izsó után id rendben talán legelső mesterét vesztettük a minap, a mikor Fadrusz János meghalt.

A milyen országosan általános volt a lelkesedés diadalmas mesterm ve, a kolozsvári Mátyás-szobor, leleplezésekor, - - olyan országosan általános, olyan mélységes a gyász is, a mely sírjába kísérte.

Nemzeti nagy veszteséget siratunk.

Ez a pozsonyi zsellérfiú szerencsésen megértette a magyar nemzetet és a magyar nemzet hálásan értette meg t: már pedig csakis így lehet, így lesz s így van - mert már egy kicsi van □ nemzeti m vészeti. Fajunk géniusza ölelkezett Fadrusz múzsájával s hogy mit kell értenünk ezalatt, azt a kolozsvári szobor magyarázza meg.

Az a szobor, a milyen nagy m vészeti, egyben akkora nagy nemzeti alkotás is. Óriási föladat megoldására vállalkozott akkor Fadrusz. Egy egész nemzet bízta rá, hogy fejezné ki plasztikai eszközökkel annak a nemzetnek a karakterét, az érzéseit, de s t a vágyait is ; mert nem csupán a múlt dics ségének, nem csupán az imádott emlék , igazságos, h magyar királynak akarunk mi szobrot állítani az szül városában, Kolozsvárt, - - a magyar királyság eszményének kívántunk hódolni azzal a szoborral s a múlt dics ségét ünnepeelve, jövő be vetett reménységeink hajnalpirkadása derengett el ttünk. Ez volt az óriási föladat, ezt oldotta meg Fadrusz úgy, hogy tapsolt néki, megértette és azóta ünnepelte az egész nemzet. A magyar er t mintázta monumentális arányokban s azt öntötte bronzba a Mátyás-szobron. Szóltunk err l részletesebben a leleplezés után * s ezzel mérhetjük veszteségünket ma. Két maradandó alkotása sorakozik még ahhoz a mesterm höz: a pozsonyi Mária-Terézia és a zilahi Wesselényi-emlék; egy poétikus áhítattal, bájjal teli ígéret, az Erzsébet-szobor pályam ve, pedig arról tanúskodik, mily szuverén költ i magasságban szárnyalt a m vész lelke, de ott is, mindig a magyar régiók fölött. A tömérdek nekrológus, a mivel október huszonötödikén elsirattuk, summájával megegyezik abban, hogy három nagy alkotása megannyi reveláció a magyar képfaragásban, teli mélységgel, eredetiséggel és magyar lélekkel, - - s ezt a három tulajdonságot ily mértékben mindeddig senki sem tudta nálunk egyesíteni úgy, mint , a kinek lelkében csodálatos szenvedelemmel égett a magyar faj szerete.

1858 szeptember másodikán született Pozsonyban, szegény zsellérfamiliából. Szülei az elemi iskoláztatás költségeit is alig gy zték. M vészi tehetségét a pozsonyi levéltáros, Batka János, vette észre s segítette a m vészi pályára. Sok küzködés, sok hányattatás után jutott a boldogulás útjára. A mikor 1893-ban - írja Nyitray - - Krisztusával az ezerforintos nagy díjat megnyerte, biográfiáját így mondta el egy tudnivágyónak Fadrusz: "Apám szöll kapás, anyám szatócsasszony. Mindketten szegények. Jómagam már többre vittem. Voltam Pozsonyban lakatosinas, meg lakatos legény. Jártam több helyütt. Voltam Prágában úszómester, fafaragó Zay-Ugrócon, Bécsben szobrászsegéd - - és leszek valamikor magyar m vész, ha megsegít az Isten és olyant csinállok, amivel Budapestre is be-kukkanhatok."

Elvégezvén elemi iskoláit, szülei lakatosinasnak adták. Már akkor ébredett benne a m vészi kedv s ezt táplálta egy jó ember, Engel Károly pozsonyi rajztanár. Ebb l az id b l való (1871) az a vasaló alá való cirádás rostély, amit kegyelettel rzött küzködése korának egyéb hasonló emlékei között.

"Ügyetlen kis lakatosinas voltam még akkor beszélt maga , de már szerettem az ilyen rajzos munkát."

Maradt az ereklyéi közt néhány csinos faragással díszített nye-l favilla és fakanál.

- "Hogy ennivalóhoz jussak - - mondotta -ilyesmit faricskáltam Pozsonyban. - - Ötven krajcárért árulgattam darabját."

Dolgozott, mint faragó, egy pozsonyi kádár m helyében is. -

Ebb l a korból is maradt emlék, hagyatékában. - Egy domború faragású hordófenék, amelyen a faragás ötlete már m vészt s azt ábrázolja, hogy a hordócska meghasadt a csapoló nyílás fölött és azon a résen tódul ki a bor szelleme, ott a mámor, ott repkednek a jókedv apró tündérei. Ott a csintalan manók, - megannyi tömzsi, kedves kis alak, elég sikerült kivitelben.

Csinosan haladva a rajzolásban, a szükség rákényszerítette, hogy megpróbálkozzék a porcellánfestéssel is ; beszeg dött a pozsonyi Lip-perthez: reneszánsz füzéreket, hitreményszeretet allegóriákat, halászati és vadászati jelképeket füstögetett tányérok és csészek szélére. Ezekb l a munkáiból is összekeresett néhányat utóbb, amikor ünnepelt m vész lett bel le.

Ez apró m vészi próbálkozások révén -nyilván Engel Károly közbenjárásával --észrevette t az iparkamara elnöksége, miután már megjárta, mint katona, Prágát s ott a Moldván úszómesterkedett. A miniszteri iparfelügyel , Jágócsi Péterfly József, juttatta Zay-Ugrócsra, a m faragó-iskolába, ahol szorgalmasan dolgozott, hogy onnan is megint csak Pozsonyba kerüljön vissza s teng djék tovább.

"Szent Isten ! mondotta mennyi tükörrámát és óraállványt, mennyi szekrényfüdelet és falipolcot készítettem! . . . Hát még a sétatálcák és az eserny nyelek mily tömegét szolgáltatva ez a két kezem ! Takaros kis erd telnék ki bel le ... Olyan faragási düh fogott el, hogy már nem is nézhettem e világ fatár-gyait, ha nem mutattak holmi figurát, cifraságot. Ki tudja, mi történt volna, ha idejekorán ki nem veszik markomból azt a veszedelmes bicskát s a mintázó fát nem nyomják belé!"

1883 a nagy dátum Fadrusz életében, jó sorsa ekkor hozta össze Batka Jánossal. Ennek a históriájáról a következő feljegyzéseket találtuk.

A pozsonyiak 1883-ban m kiállítást rendeztek Tilgner Viktor m ve, a Hummel-émlék-szobor javára. A kiállítás titkára Batka János volt, egy sokat utazott, nagy m veltség , jó módú ember, aki azért levéltároskodott, hogy szeretett szül városának históriájával foglalkozhassék; képzett, m vészetszeret amat r.

A kiállítást rendezgetve, megpillant egy kopottas külsej , tagbaszakadt fiatal embert, aki ott l dörgött a Tilgner-féle mellszobrok el tt. Valami kíváncsi mesterembernek nézte... De a fiatal ember, nekibátorodva, jelenti ám, hogy volna néki is valamije a kiállításra, -ha még nem kés ...

Okos, sugárzó szeme, rajongó tekintete és szerény modora megtetszett Batkának s megkérdezte, hogy ugyan mit szánt a kiállításra ?

"Egy Ahasvérus-fejet" - vallotta a fiatal ember s okosan, lelkesen magyarázta, micsoda eszmét akart kifejezni azon a fejen, milyen felfogással mintázta, hogy törekedett jellemzésre.

Batkának tetszett az egyszer s mégis oly találó magyarázás, biztatta a fiatal embert, hogy csak hozza hát a munkáját.

Napok multak, közelgett a kiállítás megnyitásának ideje - - a fiatal ember nem került vissza. Batka elhatározta, hogy megkeresi t. A nevét elfeledte, de azért nyomába indult s hosszas kutatás után megtudta, hogy valami lakatoslegény, Fadrusz János az illet s egy sz ll kapásnak a fia, a Virág völgy-városrészben. Ott talált rá. A legény éppen valami fafaragással bíbel dött.

"Hát az ígéret, atyafi?" toppant be hozzá.

A legény nagy zavarban volt, hogy még utána járjon a kiállítás titkára!...
Kérte a bocsánatot, mert bizni nem tudta elkészíteni az ígért Ahasvérus-fejet.
"Az agyagminta készen volna, de - □"

"De?"

"Nincs pénzem, hogy gipszbe öntsem. Hetek óta egy garast se kerestem, itt él sködm és édes anyám nyakán."

Batka megnézte a dombormív agyagmintát s habozás nélkül intézkedett, hogy az ismeretlen legény jellemzetes, eredeti műve kiállításra kerülhessen a primási palotában, még pedig Tilgner remekei között. A közönség hozzáértésének s a műbírálóknak is tetszett a dolog. A jó Batka ezután is szemmel tartotta s egy csoport-faragás révén bejuttatta Tilgner mellé tanítványnak, 1884-ben.

A csoport-faragás (gnómok) Tilgneré lett, aki elfogadta ajándékba.

Egy nagy szöllőfűrt, a levelek mögött gnómok rejtőznek, pajkosán torkoskodnak a szöllőből. Kecses, naiv humorú fafaragás és hála ennek, a lakatoslegény már ezután a pozsonyi származású bécsi mestertől művészetet tanul. Nem sokáig maradt Tilgner mellett, megunta a másolást s a kissé türelmetlen mester modorát se tudta elviselni; egy év múltán otthagyta.

Sorsáról tovább is híven gondoskodott Batka János. Vidám pezsgés közben nyerte meg Fadrusz ügyének a nyomdatulajdonos Wiegand Károlyt és egy derék műbarátot, Pásztory Bódogot, - - azközbenjárásukra határozta el a Pozsonyi Első Takarékpénztár, hogy két évig 600-600 forint stipendiumot adnak a fiatal embernek.

E két évet a bécsi képművészeti akadémiában töltötte Fadrusz. Mestere Helmer volt. A monumentális érzést Helmer ébresztette benne, azt az erős, kis híján túlságos, olykor bizony a Michelangelo bravuroskodó utódaira emlékeztető kicsinyes valóratörekvést a test izomzatának kidolgozásában, ami Fadrusz első művein még annyira szembeötlő, szintén Helmertől tanulta.

1887 telén telepedett vissza Pozsonyba, hogy ismét kezdje a küzködést a kenyérért. Derék szülővárosa, ahol oly sok az érzés a művészet iránt és értik és meg is becsülik a művészetet, Pozsony ezután is tördőtt a művészszel, akit ennyire neveltetett. Első megrendelői javarészt pozsonyiak voltak s Bécsben készített apróságaira is Pozsonyban talált vásárlót.

Palugyay Ferencnek órakeretet készített, amelynek figurális díszítése az Emberi Korok-at ábrázolja a bölcsőtől a sírig; Neiszidler Károly országgyűlési képviselő mellszobrát készítette el vele s Rónay Jácint püspök büsztje a Toldy-Kör termében, szintén az műve. Ebből az időből való Thiard-Laforest József karnagy s egyik pártfogója, Ortvy Tivadar doktor édes anyjának a portréja.

Bécsi alkotásai közül való egyik legbecse-sebb dolga, az Apolló. Megrendelésre készült s a régi mesterek hatása alatt úgy sikerült, hogy néhány év múltán már szelvében árul-gatták a talián gipszöntök. Hány ember vásárolta meg, anélkül, hogy Fadruszról tudott volna!.. Fadrusz neve nincs is a sokszorosított példányokon, az Apolló régi klasszikus szobor gyanánt jár a piacon. De hát ez is siker, sőt talán ez az igazi: amikor a művész, mint ember - mint egy ember, akinek neve van - teljesen eltönik alkotása mellől, vele nem is törődnek többé; de az, amit teremtett, az él és megmarad merben a saját értéke révén. Ez már a halhatatlanság, ami nem a művészt, - minek az néki, aki elmúlik, aki holnap már csak volt, - hanem az alkotásé.

Első országos sikerét 1892-ben aratta, amikor Krisztus a feszületen című művével a társulati nagy díjat nyerte el a Magyar Csarnok téli kiállításán.

Megható története van ennek a Krisztusnak.

Egy piaci akrobatát feszített keresztre s úgy tanulgatta művéhez a megfeszített test anatómiáját. Az akrobata iszákos ember volt, a delirium ott érte a fiatal művészt, a

keresztén. Fadrusz rémulten látta, hogy egyszer csak elkezd reszketni, vonaglani, kacagni, és kacag és kacag s eközben szeme, a nézése iszonyúan meredt maradt... Az akrobatának többé nem vehette hasznát, más modellje pedig nem lévén, saját magát kötöztette a keresztre s az így készült fotográfiák nyomán mintázott tovább.

A feszületet Pozsonyban állította ki el szőr.

Egy könyvkeresked udvari helyiségében, fekete lepellel bevont háttér elé helyezte a feszületet. Tetszett a dolog, de biz' az valami nagy kavarodást nem csinált a m ért k körében. Hanem bevet dött a reggeli órákban a feszület elé néhány piacra indult egyszer néniké : azok ösztönszer leg térdreborultak és imádkoztak Fadrusz Megváltója el tt. A piacról visszajövet, megint betértek egy kis kö-nyörgésre az ismer s nénikékkal és jöttek többen, egyre többen, dél felé már egész búcsújárás vonult a feszület elé.

"Templomi csönd volt a kiállítási helyiségben" - mondotta Fadrusz.

"Úgy-e, boldog voltál?" kérdeztem a m vészt.

"Igen. Az volt a megható, hogy milyen áhitatosan suttoztak !... És miel tt távoztak, mint húsvétkor a feszület mellett a templomban, mindenki hagyott egy-egy krajcárt ott, ahol térdelt. Volt sok olyan, aki egy-egy susztertallért se sajnált..."

A sok valóratörekvéssel, gonddal, lelkiismeretesen mintázott m , - habozás nélkül kimondhatjuk, hogy Fadrusz összes alkotásai között ez a Krisztus van a legsikerültebben mintázva, kivált a fej, - - amelybe lelket a mélyen vallásos érzés m vész áhítása adott: Budapesten talált méltó elismerésre. Az akkori kultuszminiszter, a költ i lelk s igazán m -ért Csáky Albin gróf, annyira lelkesedett érte, hogy szólította föl a f várost: faragtassák a feszületet a lipótvárosi Bazilika számára is márványba.

Nyomban ezután megbízta t Pozsony a Mária Terézia lovasszobor elkészítésével.

Milyen boldogan fogott ekkor munkához! Végre tehát, szobrász is! Márványba dolgozhatik ! Nagyot alkothat!

És itt kezd dik az a szépséges, szinte mindvégig sikerr l-sikerre vezet , országos elismerés kísért pályafutás, amilyenben magyar képfaragónak része eddig nem volt. Els nagy diadal : a pozsonyi Mária Terézia-szobor leleplezése a millennium esztendejében, - - ez a mi m vészünk! ez értette meg a magyart! Zengett feléje a hozsanna, aminthogy zengeni fog utódai közül is azok felé, akik megérzik a nemzet szíve dobbanását s magyarázói tudnak lenni a magyar érzelemnek, a magyar gondolkozásnak.

Bevallom, nem tudok olyan hidegen, olyan tárgyilagosan szólni Fadrusz m vészetér l, mint ahogy szólhatnak majd alkotásairól ötven esztend múlva. Látom ugyan nagy érdemei mellett fogyatékoságait is: azokat is szeretem, az is magyar benne. Látom az er túlkapásait, látom, hogy mintázófája is el-elna-gyolja azt, amit olyan szintetikusán együtt, olyan monumentálisán tudott elképzelni és meglátni a koncipiálás hevületében; látom, hogy plasztikai el adóképessége nem ment a bravuroskodástól, hogy a tömegelhelyezésben hatalmasabb, mint amilyen kifogástalan lehetne a részletmunkában; látom, hogy klasszikus emlékek úgy tola-kodnak szeme el tt alkotás közben, mint amilyen ösztönszerűleg buggyán föl latinós míveltségünk szónoklás közben ... De milyen mindegy ez most minekünk, amikor annyira érezzük, hogy a miénk volt, bel lünk szedte azt, amit nekünk adott, úgy látott, úgy érzett, úgy gondolkozott, ahogy a magyar fajta, nem az egyes, nem én, nem te, hanem mindnyájan.

Ezért nem érthette meg t más náció, se német, se francia, ezért nem méltányolhatták annyira, amennyire mi szerettük. Az a német, az a francia, amellet, hogy akadémikusan brutális, de köteles objektivitással igaz törekszik lenni ítéletében, megmarad németnek, megmarad franciának s ösztönszerűleg a maga fajtáját keresi és kívánja abban, ami fölött ítélt, ehhez szokott és az fajtája nyújt is ehhez módot néki m vészetében, - - mi, akik nagyrészt még csak ket utánozzuk, elszon-tyorodva adtuk meg magunkat véleményüknek, megtagadtuk a magunkét, mert k nem értették ... k a mintázás hiányait

látták s nincsenek olyan világismert nagy alkotásaink, amelyek már megtanították volna ket a magyar gondolat, a magyar érzés megértéséhez.

A monumentális □ Beöthy Zsoltot citálom - az örök id kre szánt m vek lényegének egyik f tényez je, annak a gondolati tartalomnak, amelyet kifejeznek, a nagyszer sége, fönsége, mely egy egész nemzetnek a lelkében él, hullámszik s nemcsak a m vész egyéniségéb l, leikéb l száll mintegy a m vébe. Mária Terézia pozsonyi szobrán a f úr és köznemes tekintetében egyszersmind h ragaszkodása királyához, a gondolati tartalom, a legmélyebb, legnagyobb nemzeti gondolatok egyike, amelyet igazán nem érthet más, csak magyar ember. Wesselényi szobra - amint egy magyar f úr a maga történeti erejének öntudatában állott, de a maga szívbéli jóságának egész melegségével hajol le az el tte álló parasztemberhez - a legfenségesebben és légerthet bben magyarázza azt a nagy gondolatot, nagy érzést, amely Magyarország úri elemeivel a jobbágyság felszabadítását létrehozta, azt a nagy áldozatot, amelyet a hazáért a nemesség tett, azt a nagy hálát, amelylyel ezt az áldozatot a magyar hazáért fegyvertfogott forradalmi parasztság lerotta. Mátyás király szobrán pedig a magyar faj történeti ereje kétségtelenül a leghatalmasabb, legfenségesebb kifejezését nyeri.

És ezúttal nyomatékosan csak erre, a m vész nagy alkotásainak gondolati tartalmára kívánunk rámutatni.

Szólanom kell még az emberr l. Siratnom a jóbarátot, attól tartok, elégia lenne a jellemzésb l...

Maga volt a becsületes h ség, az szinteség, a keresetlenség és a szeretetreméltóság. Gondolkozásában, ítéletében eredeti, iparkodott megérteni mindent, aztán tudott szeretni és oly nobilisán megbocsátott, ahogy csak nagy m vésziélek tud. Személyes emlékeimet hadd rizzem meg, - jellemzésére álljon itt a levél, amit a Mátyás-szobor nagy mintájának befejezése után Maksziányi Dezs kollégámnak írt:

"...Egyre akartalak kérni, de elfelejtettem a sok mindenféle között, t. i. arra, hogy ha írsz az én dolgomról, kérve kérlek, ne hasonlítsd össze a kollégáim munkáival és ne bántalmazd a magyar szobrokat és szobrászokat. A mostani szobrász-generáció ártatlanul sínyli az els nemzedék b neit. De még az sem volt a magyar szobrászok b ne vagy gyöngesége, hanem az az egész szobrászattal együtt szenvedte a biedermaierség utolsó kínszenvedéseit. Igaz ugyan, hogy már Franciaországban ébredtek ekkor az els modern nagystíl szobrászok. De csak nézd meg Münchenben azt a Feldherrn-allét vagy Strassét, ahol az a húsz vagy harminc szobor áll az utca két oldalán és merem állítani, hogy a régi pesti szobrok mind jobbak, mint "ezek. Hidd el nekem, hogy a mi kiválóbb szobrászaink Parisban is becsülettel állják meg helyüket. Ha a mostani sim-felési mánia lecsillapodott, be fog bizonyulni e mondásom igazsága..."

Ehhez nem kell kommentár és sajnos, akadnak Fadrusz kollégái közt, akiket gondolkozóba ejthet ez a levél.

Nagy munkái közben - -- Pozsonyból a Feszület sikere után Budapestre telepedett át - eleget tett néhány kisebb megrendelésnek is. Része volt a parlament-épület, a királyi palota és a kúria palotájának szobrászi díszítésében. E kisebb munkáin is, ösztönszer leg a monumentális elemek érvényesítésére törekedett s tanultságának klasszikus ízébe iparkodott lehet leg magyar zamatot adni több s kevesebb szerencsével. A kisebb méret Wenckheim-féle elegáns lovasszobron pompásan van mintázva a paripa, látszik rajta Mátyás hatalmas csataménje mesterének a kezenyoma. Ezt a szobrot az 1867-iki els alkotmányos minisztérium földművelésügyi miniszterének, Wenckheim Béla grófnak, a lótenyésztés terén szerzett érdemei elismeréséül állíttatta Kis-Béren Darányi Ignác miniszter. Szeretettel foglalkozott a rovás-írásos zilahi Tuhutum-émlékkel s félig befejezetten maradt budai m termében a lipótvárosi szt. István-templomba szánt Szent László és a szinte kész Tisza Lajos gróf szobor.

Ez utóbbihoz ugyancsak egy jellemző és megrendítő példát hozok. 1899 júliusában, amikor a szobor elkészítésével megbízták a szegediek, a következőket írta:

"Nagyon örülök, hogy Szeged város polgársága rám bízta Tisza Lajos szobrát és pedig fellelkesítő okokért:

A jó sors azon kitüntetésben részesített engem eddig, hogy a magyar nemzet minden nevezetes korszakából egy nagy mozzanatot megeleveníthetek. Kezdem a szerénykeretű, de rendkívül érdekes feladatot a zilahai négy vezér emlékkövével, azt ábrázolva, hogy Töbötöm, Tas és társai Erdélyt elfoglalják; tehát nemzetünk azon idejében, amikor a honfoglalás még folytonos terjeszkedés és harcok stádiumában volt. Ebben a kis szoborban a legkisebb anyagi eszközökkel kifejezésre akarom hozni azt, hogy egy sült idegen is rögtön lássa, hogy ez egy régmúlt pogány harci idős tettek emléke. A kolozsvári Mátyás-szoborban Magyarország fénykorát ábrázolom, amikor a magyar rettegve tisztelt és csodált nemzet volt Európa népei között. Ha a magyar ember szíve elborul és vigasztalást keres régmúlt idők fényében és nagyságában, akkor e dicsőségteljes, pazar és világraszóló korszakba bolyong vissza és ott találja azt a csodás alakot, a magyar nép legendás királyát, Hunyady Mátyást, aki egyszer ember tudott lenni az egyszer emberekkel, de az akkori kor fejedelmei között olyan volt, mint a sas a verebek közt. A pozsonyi Mária Terézia-szobor azt a korszakot kelti életre, amikor a nemzet, kimerülve százados harcoktól, önálló állami méltóságától megfosztva, mintegy hypnotikus álomba merülve szendereg. És íme, alig lép trónjára a fiatal királyné, éhes szomszédai szétszedik országait és a dicsőséges hadseregben sincsen már több együtt, mint 6000 ember sorhad. Ekkor fordul Pozsonyban a magyar nemzet lovagias és vitéz fiaihoz segítségért. Az alvó oroszlán felébred, nekiindul a régi szittyavér a számtalan ellenségnek és mint egy véres fergeteg, úgy söpri ki őket az országból és három hét múlva vígan tanyáznak a magyar vitézek Bajorország fővárosában. A világ pedig bámulattal látta, hogy még nem fajult el a magyar név és míg az emberiségben lova-giasság és vitézség iránti érzés lesz, mindaddig a legdicsőbb emlék lesz: Moriamur pro rege nostro! Tanulság pedig e dicsőtényben az, hogy: aki a magyarral jól tud bánni, azért képes odaadni vérét és életét. Ezt ábrázoltam pozsonyi szobromban. A zilahai Wesselényiszobor a magyar nemzet azon korszakáról tanúskodik, amikor a hazafiak szívében a régi független Magyarország álomképe dereng, e nemzet ébredése, a modern Magyarország hajnala. Azért örülök ezen feladatok után, hogy Szeged város lelkes polgársága reám bízta Tisza Lajos szobrát, mert ezzel a szoborral a legifjabb Magyarországot, a mai Magyarországot fogom jellemezni, nemcsak Tisza Lajost. Mert ma elült a harcok zaja, régi alkotmányunkat visszavívtuk és a legnemesebb királyi szív, rajongó szeretettel környezve, rökösödik fölötte. A magyar nemzet egy évezreden át alig vehette le kezét kardja markolatáról és ezért nem fejleszthette kultúráját, nem fejleszthette munkaerejét, csak harci erőit. A mai Magyarország más erőket követel fiaitól, mint a régi és a mai Magyarország hűsége: a munkahűsége. Ezért szimbolikus Szeged város legújabb története a mai Magyarországra, mert mindkettőnél jó királyunk segítségével és nemzetünk elszánt és ernyedetlen munkájával újjászületett. Aki pedig Szeged újjáépítésében oly lelkes és odaadó munkát végzett, mint Tisza Lajos, arról méltán el lehet mondani, hogy az volt, aminek lenni a mai magyar ember legnagyobb dicsősége: a munkahűsége!"

És neki magának is lett volna még elvégezni való munkája sok. Kecskemét városa a Kossuth- és Rákóczi-szobrokat rendelte meg nála; a budapesti egyetemi orvostani intézet Semmelweis szobrának elkészítésével bízta meg, Karánsebest le várta a király szobrát, a nagyváradiak a Szent László-szobrot, a pozsonyiak Petőfit, a csatádiak a Lenau-emléket.

És készült minderre, kedvvel, duzzadó erővel, hisz olyan egészséges, erős ember volt, de a halál rajta is, mint mindnyájunkon, meglelte részét, azt a porta mortist, amelyen át

gáládul hozzáférk zött és leteperte. Mélyen bántotta t az Erzsébet-szoborpályázaton történt sok herce-hurca s a megalázott, becsvágyában kétségbeesve keserg emberrel köny-nyebben bánt el a betegség. A második pályázatra már betegen készült; ráadásul, a két hónapig nyitott ablak mellett végzett munkában er sen megh lt s ilyen veszedelmes állapotban vett részt a tavaszi Duna-ünnepélyen. Azután ágynak esett, tuberkulotikus jelleg , lappangó szervi baja is súlyosabb mérvet öltött s június eleje óta fojtogatta a halál. Eleinte a Pajor-féle vízgyógyintézetben kezelték, majd Stoószon keresett enyhülést. Stoószról visszatérve, a tüd gyulladás mellhártyalobbal súlyosbodott. Október huszadika táján nagy megkönnyebbülést érzett. Tervezgetett, hogy most majd munkához lát, kipótolja a sok mulasztást! . . . Vége se lett a napnak, este már panaszkodott. Október huszonharmadikán Jen-drassik tanár értesítette a m vész feleségét, Deréky Annát, h séges párját örömben s gondban, hogy aligha van már mentség: a szív gyöngül s tüd vizeny jelentkezik. 26-ikán délben felült ágyában, hogy eszik valamit, de akkor már annyira gyöngye volt, hogy kezéb l kiejtette a kanalat. "Édes kis feleségem" - - mondotta bágyadtán - - "most már csak a halál jöhet. Bárcsak már meghaltam volna."

Félhárom felé elszunyadt s négy óra tájt kezd dött a haláltusa. Szép kupolás homlokát ellepte a verejték, de nem mozdult. Ágya mellett volt sz édesanyja, imádott felesége és rokonai; Vámosi Zoltán dr. és kezel orvosa Sz ke István. Érverése percr l-percre csittult, lélegzetvétele ki-kimaradt s félhétkor meghalt. Térdigér munkazubbonyában helyezték koporsóba, melléje tették mintázófáját s koporsójára a magyar m vészek közös halotti takaróját, azt a nemzeti-szín selyemleplet borították, amely alatt el ször Munkácsy pihent a ravatalon.

/forrás: mke.hu/lyka/02/muveszet_02_fadrusz.htm/

Szoba, ahol Fadrusz János meghalt.

Vasárnapi újság 44 szám 1903. 50. évf. Balogh B. fényképe

/forrás: epa.oszk.hu/00000/00030/02599/pdf/VU_EPA00030_1903_44.pdf/

Fadrusz János temetési menet a Szarvas téren

/forrás: epa.oszk.hu/00000/00030/02599/pdf/VU_EPA00030_1903_44.pdf/

Nemzeti lobogóval letakart koporsóját a Naphegytől a Kerepesi úti temetőig hatalmas tömeg kísérte.

/forrás: mercuriustour.ro/hu/FADRUSZ-JANOS--a963.html/

VI., Fadrusz János sírja, emlékszobra

Fadrusz János sírja Budapesten. Kerepesi temet : 28-dízsor-30.
/forrás: hu.wikipedia.org/

A m vész saját akotása, amint akarta halálos ágyán, hogy sírja felett álljon. A keresztre feszítést, Fadrusz önmagán próbálta ki. Ugyanis, mikor a modelljét fel akarta kötni a keresztre, hogy a test izmait a kereszten függ helyzetben tanulmányozhassa - mert azt tapasztalta, hogy a festményeken és szobrokon, melyek a felfeszített Krisztust ábrázolják, nem függ a kereszten a test - a modell ugyan készségesen engedte, hogy felkössék, a fényképez gép pedig készen állt, hogy lefotografálja, de mikor a felfeszített modell alól elhúzták a számolyt, a szegény modell úgy üvöltött és rángatódzott kínjában, hogy rögtön el kellett vágni a köteléket, mert úgy látszott, hogy meg rül szegény. S így nem sikerült a fényképfelvétel. Erre aztán Fadrusz elhatározta, hogy maga magát fogja keresztre feszíttetni. Hetekig koplalt, hogy lesoványodjék, mert hisz er s ember volt, Krisztusnak pedig csak lesoványodott, megkínzott teste lehetett. S mikor Fadrusz teljesen lesoványodott, felkötötte magát a keresztre s a fényképfelvétel sikerült. Így tehát a maga testét mintázta meg a Krisztus-szoborban.

Csak néhány pillanatig lógott keresztre feszítve Fadrusz, de ez is annyira megviselte, hogy - amint édesanyja mesélte - amikor este bekopogott nála s az anyja kinyitott neki, rá se ismert a fiára, úgy oda volt és mindjárt ágyának d lt s hetekig nem tudott lábra állni.

/forrás: hu.wikisource.org/wiki/Fadrusz_J%C3%A1nos_h%C3%A1rom_levele/

Fadrusz János emlékszobra Bp.I.ker. Naphegy utca – Lisznyai utca és Tigris utca találkozásánál, m terem – villája a jobb oldali Lisznyai utca 7 sz. alatt volt. A szobor alkotója és ajándékozója a Tigris utcában lakott Marton László szobrászm vész , sajnos a szoboravatást nem érhetette meg. /magán megj./

Felirat a talapzaton:

Közelben állott Fadrusz János M. terme, ahol a Kolozsvárott
felállított Mátyás Király szobrot alkotta

Marton László szobrászm. vész ajándéka

Állíttatta a Budavári Önkormányzat 2010.

/képek forrása: kozterkep.hu/~12403/#/ /feltölt -Ády/

*

B E F E J E Z É S

Mint a bevezetőben írtam, az adatgyűjtés apropóját Baliga Kornél, többszörösen kitüntetett belső építész adta, végül idézem a

Budapesti Városvéd Egyesület - Town Protection Association for Budapest

facebook oldalán megjelent írását „Összeállítás” –ommal kapcsolatban:

„A városvéd mozgalmat környezetüket szeret, annak hagyományait tiszteli és megőrzi emberek, AMATŐRÖK hozták létre. Az külön szerencse, hogy csatlakozott a mozgalomhoz számos kitűnő tudós, művész, szaktekintély, a pillérek mégiscsak az öntevékeny polgárokon nyugszik.

Az alábbi dolgozat, mint szerzője írja is, ÖSSZEÁLLÍTÁS. A Fadrusz villa története ürügyén megismerhetjük Fadrusz János életét és munkásságát rengeteg képpel is illusztrálva. Köszönet érte Dittrichné Vajtai Zsuzsannának, aki számos más művével is bizonyította elkötelezettségét kulturális örökségünk iránt.

Baliga Kornél „

Végül, de nem utolsó sorban

köszönöm Pásztóhy Júlia Kolozsvár-i művészettörténésznek, hogy engedélyezte dolgozatának felhasználását.

Köszönöm Ritoók Pál művészettörténész úrnak, hogy rendelkezésemre adta az Építészeti Múzeumban őrzött Pákei Lajos tervrajzait a Fadrusz villáról.

Köszönöm Győr Attila úrnak – a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ Tudományos Főosztálya vezetője – engedélyét a Pákei Lajos tervrajzok bemutatására.

